

Використана література:

1. *Архангельский С. И.* Лекции по теории обучения в высшей школе / С. И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1974. – 384 с.
2. *Жуков Ю. М.* Проблема диагностики социально-психологической компетентности (в педагогическом общении) / Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, П. В. Растяников // Активные методы обучения педагогическому общению : сб. научн. трудов / отв. ред. А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1987. – С. 38-65.
3. *Зимняя И. А.* Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня – 2003. – № 5. – С. 34-42.
4. *Кондаков И. М.* Самооценка компетентности в разрешении конфликтов руководителями среднего звена / И. М. Кондаков // Психологический журнал – 1998. – Т. 19. – С. 135-143.

Аннотация

В статье представлен теоретический анализ проблемы определения компетенции и компетентности, а также проблемы методов измерения компетентности специалиста. Компетентность трактуется как характеристика специалиста, которая включает знания, умения, способы деятельности, способность решать конкретные задания в соответствии с условиями. Система измерения компетентности предполагает использование педагогического тестирования на основе задач с разной степенью сложности в деятельности – стереотипные, диагностические, эвристические.

Annotation

The paper presents a theoretical analysis of the problem of determining the competence and expertise, as well as problems of measurement methods competence of the expert. Competence is treated as a characteristic of a specialist, which includes knowledge, skills, ways of working, ability to solve specific tasks in accordance with the terms. Measurement system involves the use of pedagogical competency based on testing tasks with varying degrees of complexity in activity - stereotypical, diagnostic, heuristic.

УДК 159.922.765

Процик Л. С.

ОБДАРОВАНА ОСОБИТІСТЬ: ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дитяча обдарованість вивчалась і досліджувалась багатьма вченими, але своєї важливості дана проблема не втратила і до нашого часу, оскільки багато її аспектів донині залишаються недослідженими. Термін “обдарованість” був вперше вжитий французьким дослідником А. Треєм у 1839 р. Хоча варто зазначити, що вчений розглядав дане поняття як синонім поняття “геній”. Актуальність проблеми дитячої обдарованості пояснюється не лише інтересом до неї психологічної науки, але й освітянської практики. Адже відомо, що нині в нашій країні відбуваються значні перетворення, що зокрема спрямовані на широке впровадження профільного навчання. Останнє вимагає своєчасного виявлення здібностей та обдарованості кожної дитини.

Витоки вчення явища обдарованості губляться у сивій давнині. Історія розвитку досліджень обдарованих дітей пройшла низку етапів, що відповідали соціальним потребам суспільства і рівню розвитку психологічної науки.

Відомо, що в античні часи вчені-філософи не вживали в своїх працях понять “творчість” або “обдарованість”.

Однією з перших психологічних праць у якій було розглянуто питання обдарованості людини прийнято вважати книгу іспанського лікаря Хуана Уарте (1529–1592) “Дослідження здібностей до наук”, яка побачила світ у 1575 році. В цій роботі автор порушив декілька основних питань: “...які види обдарування є притаманними людському роду ... які мистецтва і науки відповідають кожному обдаруванню, зокрема ... за якими ознаками можна упізнати відповідне обдарування” [1].

В ці часи вважали, що творчість – це потенціал інтелекту, найвищий рівень його розвитку, а поняття “творення” часто згадується у мистецтві та поєднується з поняттям “уяви”. Хоча варто підкреслити, що до XVIII ст. поняття “творча обдарованість” вживалося виключно на позначення божественного творіння; творцем міг називатися тільки Бог.

Ідейно-філософський злам XVIII–XIX ст. в Європі надав термінам “обдарованість” і “творчість” нового значення та наблизив їх до поняття “мистецтво”, оскільки стосувалося переважно художників, письменників, музикантів. З часом під впливом ідей Просвітництва та Романтизму посилювалося переконання, що митець не лише відтворює існуючі форми, а й творить світ.

При вивченні явища обдарованості виділились дві точки зору: соціальна і генетична. Згідно з соціальною точкою зору, більшість людей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні їх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К. Гельвецій). Генетична точка зору розглядала обдарованість як вроджене досить рідкісне явище, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг) [2].

В період Романтизму творчість та обдарованість вважались вищою формою духовного буття

людини, її ідеальним світом. В етиці та філософії романтизму проблема обдарованості та творчості посідали центральні місця – для романтичного світогляду характерною рисою був культ мистецтва, природи і творчої індивідуальності [3]. Існувала думка, що багато осіб з девіантною поведінкою є обдарованими, творчими людьми, а їх поведіння є активним творчим пошуком, який має неадаптивну спрямованість. Це дало поштовх багатьом вченим для психологічних досліджень (Ф. Барон, Д. Самойтон, Д. Харінгтон, Ф. Фарлі).

З початком становлення психіатрії творча обдарованість часто почала пов'язуватись вченими з психічними розладами (Е. Блейдер, В. Гіляровський, Е. Кречмер, Ч. Ломброзо, Н. Овсяннико-Куліковський, В. Сегалін, З. Фрейд, К. Юнг та ін.). Окремі вчені обґрунтовували генетичні передумови такої патології (В. Єфроїмсон, В. Ланге-Ейхбаум, О. Шувалов та ін.).

Із розгортанням індустріалізації суспільства кінця XIX – початку XX ст. поняття “обдарованість” переживає чергову трансформацію, його почали широко застосовувати і стосовно сфер науки та техніки. У XX ст. творчість є найвищим рівнем виконання діяльності, а обдарованість – вродженою пізнавальною здібністю. Обдарованість та творчі здібності виступають передумовою оволодіння престижною професією. В. Іноземцев писав в своїх працях, що творчий потенціал людини – це невичерпний природний ресурс, який сприяє здійсненню якісно більш високим і досконалим видам діяльності [4].

Перші спроби визначення наукового визначення природи обдарованості були зроблені Л. Терменом, який адаптував тести А. Біне для використання в американських школах і розробив шкалу інтелекту Станфорд-Біне, ввівши поняття “Коефіцієнт інтелекту” – IQ, який є кількісним показником рівня інтелектуального розвитку.

Проблема обдарованості людини широко досліджувалась американськими психологами. Так, Ч. Спірмен стверджував, що здібності, як і обдарованість, передаються по спадковості, а основна ознака обдарованості – це високий рівень розумової енергії, що має єдину природу і що входить у всі види розумової діяльності.

Р. Кеттел і Дж. Гілфорд досліджували інтелектуальну обдарованість. Запропоновану Р. Кеттелом модель інтелекту можна умовно зарахувати до просторових, ієрархічних, апіорних моделей. У її концепції передбачено, що фактор в (генеральний фактор) складається з двох факторів, які отримали назви “поточний” (gf) і “кристалізований” (gc) інтелекти.

Модель структури інтелекту, розроблена Дж. Гілфордом за структурою є необієктивістською, тобто ґрунтується на схемі “стимул – латентна операція – реакція”. Стимулом у моделі автора є зміст, з яким проводять операцію. Операцією – здібність досліджуваного, тобто психічний процес: пізнання, пам'ять, дивергентне мислення, конвергентне мислення, оцінювання. Реакцією – результат застосування певної операції до конкретного змісту, тобто форми, у якій інформація обробляється досліджуваним. Фактори в моделі є ортогональними (незалежними), що виключає існування факторів вищого порядку, а сама модель – тривимірною. Усього у класифікаційній схемі вченого 120 факторів = 5 (операції) x 4 (зміст) x 6 (результат). Його досягненням вважають поділ мислення на дивергентне і конвергентне.

З того часу термін “обдаровані” почав відноситися не тільки до тих, хто мав високий IQ, але і до тих, хто демонстрував високу креативність. Варто сказати, що модель Дж. Гілфорда неоднозначно сприймалась вченими, і критикувалась як зарубіжними, так і вітчизняними психологами.

З критикою моделі обдарованості виступив Дж. Рензуллі, який відзначив, що в ній змішуються процеси різного рівня – інтелектуальні, творчі, лідерські.

Одна з перших статей, яку, мабуть, можна віднести до основоположної в становленні психології і педагогіки дитячої обдарованості на теренах колишнього СРСР, була робота П. Каптерева “Аристократія розуму в школі і житті”.

Також, варто згадати, що першим і виключно важливим завданням було класифікувати поняття “здібності”, “обдарованість”, “талант”. С. Рубінштейн і Б. Теплов спробували класифікувати ці поняття за єдиним показником – успішністю діяльності. Проблема обдарованості в радянських дослідженнях розроблялася як психологія здібностей. Особливо ґрунтовно вона розкрита у працях Б. Теплова, зокрема у його роботі “Здібності і обдарованість” [5].

Значний вклад у розробку проблеми обдарованості особистості вніс відомий російський психолог Л. Виготський [6]. Він вивчав обдарованість як генетично обумовлений компонент здібностей, який розвивається у відповідності до діяльності або занепадає (деградує) за її відсутності. Проблеми обдарованості та її діагностики успішно досліджувалась П. Блонським, М. Басовим, В. Кащенко, Т. Мурашовим, Д. Богоявленською, В. Шадриковим та іншими вченими-психологами.

В нашій країні проблема обдарованості особистості виокремилась у самостійний напрям психологічних досліджень на початку XXI століття. В. Моляко, О. Кульчицька, О. Музика, М. Холодна та інші вчені розробляли наукові та практичні основи діагностики обдарованих дітей, навчальні та розвиваючі програми.

Аналізуючи сучасну ситуацію дослідження творчих здібностей людини, можна сказати, що й сьогодні відсутній єдиний погляд на трактування поняття “обдарованість”. Наше дослідження, здійснюване у руслі проблеми обдарованості підлітків, сприятиме знаходженню відповіді на цілу низку запитань, які сьогодні ще не розкриті.

Використана література:

1. Уарте Х. Исследование способностей к наукам / Х. Уарте. – М. : Академия наук СССР, 1960. – 320 с.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : Издательство “Питер”, 1999. – 368 с. (Серия “Мастера психологи”)
3. Татаркевич В. “История шести понятий” / В. Татаркевич ; пер. с польск. Б. Домбровського. – М. : Дом интеллектуальной книги, 2003. – 374 с.
4. Иноземцев В. Л. Экспансия творчества – вызов экономической эпохе // ПОЛИС. Политические исследования. – 1997. – № 5. – С. 110-115.
5. Теплов Б. М. Способности и одаренность // Психология индивидуальных различий. – М., 2000. – С. 262-272.
6. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – 3-е изд. – М., 1991. – 480 с.

Аннотация

Среди наиболее интересных загадочных явлений природы детская одаренность традиционно занимает одно из ведущих мест. На основе анализа психологической литературы в статье изложена история исследования проблемы одаренности ребенка в психологии. Также состояние изучения данной проблемы в психологической науке в разные годы, начиная с возникновения исследований в этом направлении и до нашего времени.

Annotation

Child's talent traditionally takes the leading place among the most interesting and mysterious nature facts. This article is about a history of child's talent researching in psychology based on the analysis of psychological literature Also this article is about the state of studying this problem in psychological science over the years, starting with rise of researching in this direction to nowadays.